

18

105931

Loomade luuhaigus

M. Almjärv,
Lääne maakonna looma-arst

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
(Dorpatensis)

A 5951

Tallinnas, 1922 a.
Loomaterwishoiu Peawalitsuse
väljaanne.

Geisõna.

Möödaläinud talwel oli kuulda õige palju loomade haigust, kus loomad maha jäid, illes ei jõudnud tõusta ja ära lõppefid. Ametlittude loomaarstide poole on sõrdlemisi wähe pöördud, ja kui seda on tehtud, siis juba sel korral, kui looma wiimased päewad käes olid, kui kodus juba tõit püssirohud, paja- ja wääwliaur, ja ei tea mis rohud tõit, ära olid proowitud ja see ei aidanud. Kord oli ka ajalehtedes teade, et Läänemaal olewat mingi-
sugune uus loomahaigus ilmunud, mida keegi rawitseda ei oskawat. Sabad minewad pehmeks, loomad jääwat maha ja surewat. Ja, see on ühest küljest õige: kodus-
kaswanud rawitsejale wõib see küll uus haigus alla, kuid loomaarstiteadusele ei ole siin midagi uut, waid juba wanast ajast tuntud haigus. Oleks tarwis olnud pöördä loomaarstide poole, mitte siis, kui wiimane minut käes oli, waid siis, kui haiguse esimesed märgid ilmsiks tulid, siis oleks haigeid loomi nii arstida saanud, nagu tarwis, ja ei oleks mitte nii suurrt majanduslist kahju juhtunud. Kahju ärahoidmiseks, mis see haigus sünnitada wõib, tuleb loomakaswatajatel ja pidajatel haiguse tekkimise põhjustega, haiguse tundemärkidega ja rawitsemisega ligemalt tutwuneda, mitte oma pea ja arwamise järgi, waid loomaarstiteaduse põhjal.

M. S.

3855

114813737

Loomade luuhaigus.

(Luude nõrkus, luude pehmenemine.

See on peaaegu üks kõige wanematest loomade haigustest. Temast on kirjeldusi juba enne Kristuse sündimist. 1887 aastal möllas see töbi Norramal, kus 3240 lehma haiged olivad. Mõõdaläinud talwel möllas see töbi ka Gestis. Minult Lääne maakonnas on waldadest saadetud teadete järele osalt tapetud, osalt ise surnud 834 weist. Kõige rohkem tuleb luutõbe weiste, vähem lammasste, kitsede ja sigade juures ette. Dige arwa juhtub teda hobustel ja koertel. Peaasjalikult põewad luutõbe lüpsi- ja kandjad lehmad, harwemalt künnihärjad, pullid ja õige wanad lehmad. Süpsjad ja kandjad — tiined lehmad põewad luutõbe alati raskesti kujul. Nii on minema talwe Lääne maakonna ülemalnimetud kariloomade arwus 738 lehma, 53 mullikat ja 43 pulli.

Haiguse tekkimise põhjused.

Luuhaiguse tekkimise põhjusteks loetakse: 1) Peapõhjus: maapiuna ja loomatoidu lubja ja woswori waejus.

Subjawaesed wesiused soo, turba ja liitwa maad, woswori-happe waene kivi-pae maa ei anna tema peal kaswawatele taimedele tarwilisel mõõdul ei lupja ega woswori. Wiimased kaks on aga tingimata tarwilikud loomadele, sest et looma luude kõwad osad seisawad koos lubja sooladest. peaasjalikult woswori-hapust lubjast, seda ainet peab loom alati toidust saama. Kui loom lupja ja woswori toiduga ei saa, jääwad ta luud nõrgaks.

2) Kuiv suvi. Kuival suvel ei ole maa sees tarvilisel mõõdul wett; wesi on aga see aine, mis maa sees enesega taimedesse, nagu weri looma kehas, wiimastele tarwisminemaid toiduaineid sulatult ühes kannab. Taimede toiduks tuleb ka lubja soolafid lugeda. Kuival suvel, tähendab, ei satu taimedesse lubja soolafid, seega jääwad taimed — looma toit — lubjawaeseks.

3) Liiga puine, kõwa loomatoit. Kui rohi, timut, härjapea jne. liiga hilja niidetakse, jääwad nad kõwaks, sest et nad liiga palju puu ainet sisaldawad: Niisama kõwa on ka soohein. Niisugune toit võib küll ka lubjasoolafid sisaldada, kuid loom ei saa neid mitte ära kasutada, sest et ta ei suuda kõwa, puustund toitu täielikult läbi seedida ja toidus olewaid soolafid ära sulatada; sulatamatult jääwad aga lubja soolad sisse imbumata.

4) Subjawaese, palju wett ja wähe soolafi sisaldawa juurwilja, nagu naeris, peet, kartul jne., söötmine suuremal arwul.

5) Subjawaene joogiwesi.

Ülemal ülesloetud haiguse tekkimise põhjustest näeme, et luuhaigus seisab selles, et loom ei saa oma kondilawa ülespidamiseks toidust tarwilisel arwul lubja soolafid. Suures olewad lubja soolad hakkawad sulama ja selle tagajärjel jääwad looma kondid nõrgaks — lähewad pehmeteks.

Haiguse tundemärgid.

Suutöbi ei awalda ennast mitte kõhe silmanähtawalt. Erialgul wõime tähelepanna seedimise rikkeid, ja nimelt: loomad hakkawad ennast wõi liwa, seinu jne. lakkuma, puud närima; juhtub ka et nad enese alt sõnnikuseid õlgi parema meelega sööwad, kui heinu; sööwad ka kui kätte

saavad, mulda, riidet, kanta, puutükka jne., sellega nagu näidata tahes, et neil midagi puudub. Pärast poole võib juba tähelepanna, et looma liikumine ei ole endiselt waba; loom käib nagu oleks ta jalad seotud; seisawad sagedasti hartis jalgel. Seistes astuvad haiged loomad tihti ühe jala pealt teise peale, ülestõusmine on neil raske, tagumise keha osa tõstavad nad eäalguul kaunis kergelt üles, kuid esimese keha osa tõstmine on raske, nad jääwad mõni aeg weel esimeste põlwepeale seisma; käega selja ehk ristluude peale wajutades lasewad nad selle nõtku ja on näha, et katsumine neile walu sünnitab. Neg-ajalt jääb looma liikumine ikka raskemaks. Keha tühiendamise ja kusemine hakkab loomale walu sünnitama. Wiimaks ei suudagi loomad üles tõusta, iseäranis tiined lehmad. Wiimased wõiwad häkisti maha heita ja siis juba tõusta ei jõua. Juhtub, et mõnikord ka jalaliikmed üles paistetawad, iseäranis liikuwatel, mitte paigal seiswatel loomadel. Liikumise juures kuuleme iseäralist raginat. Wõiwad juhtuda ka kergesti luumurded; näituseks, looma maast ülestõusmisel ehk mahahetmisel, käigu peal, käänamisel ja libisemisel. Kõige sagedamini tulewad luumurded ristluudes ja niudeluudes ette, siis reie- ja sääreluudes. On lehmalt leitud niudeluud 15 kohast katki. Luudel wõime koweraks- ja pehmešminemist märgata, iseäranis wäikestel õnesluudel, nagu saba lülid. Mõnikord juhtub, et saba lülid niimõrd pehmeks lähewad, et sabas nagu ei oleks luid ja saba wabalt ümber käe võib masšida.

Haigus võib mitu kuud kesta ja mida kaugemale ta läheb, seda halwemaks muutub ka looma seisukord: loom jääb lahjaks, nõrgaks, söögisu ja mäletsemine kaowad. Iseäranis sel korral, kui loom puud ehk sõnnikut sisse on söönud ilmuvad seedimise elundite haigused. Rauaaegse maaslamamise tagajärjeks ilmuvad nahal lamamishaawad.

Suutõbe võib ka kewadel ette tulla. Talwel olid loomad nagu terwed, kuid paar päewa kewade wäljas olles, jääwad nad järsku jalust nõrgaks, liiguwad waewalt, wõi ei suudagi liituda, jääwad maha lamama. Haigus oli sel korral ka talwel, kuid mitre filmatorfow ja peale wäljas liitumist jäiwad luud nii walujaks, et loom liituda ei suuda.

Rawitsemine.

Esimene nõudmine, et haigust ära hoida, on, et põhjused, mis haigust sünnitawad, kõrwaldatud saaksid. See tuleb maa wäetamise ja wesiaste soomaade kuwatamise peale rõhku panna. Soo heinamaad, mis hapuid taimi kaswatawad, tulewad kuwatada; põldudele aga lubja, kondijahu wõi superfosfaadi wäetist anda, et taimed maast tarwilisel määdul lubja soolastid wõiksid omandada. Teiseks, on tarwis looma toiduks niisuguseid taimi kaswataada, mis rohkesti lubja soolastid sisaldawad, nagu ristikein, kaunwiljad (erned, wilid, oad ja nende põhud). Lubjawaesil mail ei pea mitte ootama jääma, iseäranis peale kuwa suwe, kuni loom haiguse märke awaldama hakkab, waid juba sügisel, peale loomade lauta panemist, tuleb neile toidu sekka lubjaaineid anda. Ainult nii wõime haigust ära hoida. Kui juba üks wõi kaks looma laudas maas lamawad, on rawitsemise algamine sagedasti hilja. See oleks koera söötmine, kui hunt juba õues.

Kui aga juba üks loom laudas haiguse märkisid hakkab awaldama ja weel maas ei lama, tuleb kõige pealt tema toitumise peale rõhku panna. Kui temale seni ainult heinu ja põhku söödeti, siis tuleb temale nüüd tarwilisel määdul jõutoitustid anda. Jõutoitutena tuleks tarwitada jahu kaerajahu, segawilja jahu (kaerad, wilid, erned, oad), klib, õlitoogid. Peale jõutoitude ristikeina, kaunwilja

põhku. Teisel plaanil seisab lubjasõotmine niisugusel kujul, misugusest loom seda kõige kergemalt ära tarvitada saab. Seks on kõige parem kondijahu. Nimetatud aine ei tule mitte joogiwee sisse segada, sest et kondijahu wees põhja wajub ja sel moel seda palju kaduma läheb. Kõige ots-
 tarb kohasem on järgmiselt toimetada: wõetakse peotäis terawiljajahu, lisatakse juurde 1—3 supilusikatäit kondi-
 jahu ja segatakse segi, walatakse jahu ümber segades wähe-
 haawal wett peale, et tainas saaks, ja antakse siis loomale sisse. Nii ei lähe rohi kaduma, waid saab kõik sisse wõetud. Wõib kondijahu ka lihtsalt kuiva jahuga segada ja siis anda. Kondijahu tuleb iga söötmise ajal sisse anda. Kondijahu peab aga puhas olema. Kondijahu asemel võib wosworihaput lupja wõi ka kriiti anda. Kergematel juhtumistel tuleks kondijahu, wosworihaput, lupja wõi kriiti 3—9 supilusikatäit päewas, raskematel lordadel kuni 15 supilusikatäit päewas täiskaswanud loomale anda. Wosworihapu lupja ja kriiti on soowitam waheldada: paar päewa esimest anda ja järgmisel paaril päewal kriiti jne.

Et ühes luuahaigusega ka feedimise wead ilmuwad ja et loomale wõimaldada kergemalt toiduainetest tarwilisi olluseid ja lupja omandada, on soowitam iga jootmise korral joogiwee sisse 1—2 teelusika täit sool-
 hapet lisada, mis feedimise wõimu tõstab. Süpsjaid lehma on soowitam mitte täieliselt tühjaks lüpssta, sest et piimaga osa lubjaaineid kehast wälja läheb.

Kui aga haigus nii kaugele on lastud minna, et loom enam maast üles tõusta ei jõua, siis peab, peale ülemalnimetatud rohtude tarwitamise ja söötmise, looma iga päew, mitte wähem kui kolm lorda päewas, ühe külje pealt teise peale pöörama ja selle eest hoolitsema, et haigel

loomal hea, kuitu ja pehme ase oleks. Selle külje jalgu, mille peal loom lamab, tuleb pärast teise külje peale pööramist, heinas või õlenuustifuga hõõruda, enne hõõrumist aga jalge peale, pisarhaaval piiritusega segatud terpentini või kampwerpiiritust pritsida. Kui haigeksjäänud looma raavitsemine liiga hiljaks või hoolensie jäetud, või kui loomal juba luu-, iseäranis niudeluude murded on, siis on parem niisugust looma ära tappa.

Peale ülemalnimetatud rohtude tarvitakse selle haiguse juures veel mõnda rõhtu, mida aga ainult loomaarsti poolt kirjutatud rohutähga võib saada.